

Asia: VN/13714/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Ehdotettu hyvinvointialuejakolaki (1 lakiehdotus)

Suomen Keskusta rp kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hyvinvointialue- ja maakuntajakolake koskevaan muutosehdotukseen ja toteaa seuraavaa:

Hallituksen esityksessä ehdotetaan hyvinvointialue- ja maakuntajakolain jakamista kahteen erilliseen lakiin: hyvinvointialuejakolakiin ja maakuntajakolakiin. Keskustan mielestä lakien eriyttäminen on perusteltu. Maakuntajakoon perustuvat hallinnon rakenteet, kuten aluekehittäminen, maakuntakaavoitus, vaalipiirijako, EU:n rakennerahastojen hallinnointi ja valtionhallinnon palvelut, edellyttävät pitkäjänteistä ja vakaata aluejakoa. Maakuntajaon palauttaminen yleiseksi hallinnolliseksi jakoperusteeksi ilman automaattista kytkentää hyvinvointialueiden muutospäätöksiin vahvistaa johdonmukaista aluekehittämistä.

Lausumme ehdotettuun hyvinvointialuejakolakiin seuraavaa:

Keskusta pitää hyvinvointialuejakoa koskevan lakiluonnoksen lakitekstiä ja vaikutusarvioita osin puutteellisina. Siinä luodaan virheellisesti käsitystä, että hyvinvointialuejaon muuttaminen olisi tekninen asia, vaikka todellisuudessa vastaanottava hyvinvointialue joutuisi miltei takaisin lähtöruutuun yhdistämään hallintoaan ja uudistamaan palvelujärjestelmäänsä huomattavastikin suuremmalla alueella. Siksi Keskusta tähdentää, että hyvinvointialueiden yhdistäminen on oltava vasta viimesijaisin keino pyrkimyksissä turvata hyvinvointialueiden talous ja asukkaiden tarvitsemat sote- ja pelastustoimen palvelut.

Keskusta muistuttaa, että hyvinvointialueet ovat toimineet vasta kolmatta vuotta. Uudistuksen tässä vaiheessa hyvinvointialueet kaipaavat erityisesti työrauhaa toteuttaa päättämäänsä uudistuksia sekä valtiovaltalta tukea, joka tähän mennessä on jättänyt toivomisen varaa lopussa kerrotuin perustein.

Mitä todennäköisemmin, samalla tavalla kuin jo toteutuneissa kuntaliitoksissa on käynyt poikkeuksetta, hyvinvointialuejaon muutoksen toteuttaminen on työläs ja siihen liittyy huomattaviakin muutuskustannuksia, kuten esimerkiksi palkkaharmonisointi, palvelujärjestelmän uudelleenorganisointi ja tietojärjestelmäkustannukset. Henkilöstölle se tarkoittaisi loputtomia muutosneuvotteluja, kun niitä on todennäköisesti jo käyty aiemminkin talouden tasapainottamisen merkeissä. Kaikki tämä on kallista, vie voimavaroja huolehtia ihmisten tarvitsemista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä on omiaan rapauttamaan hyvinvointialueiden mainetta työnantajana.

Lakiluonnos jättää avoimeksi, jäisivätkö hyvinvointialuejaon muutoksista johtuvat todennäköisesti huomattavatkin muutuskustannukset hyvinvointialueen omalle vastuulle ilman muutostukirahoitusta, jolloin taloudeltaan vahvatkin hyvinvointialueet joutuisivat hyvinvointialuejaon muutoksen vuoksi taloudellisiin vaikeuksiin sekä arviointimenettelyn loputtomaan kierteeseen varsinkin, kun lakiluonnoksen perusteella myös liittyvän hyvinvointialueen omaisuus ja velat siirtyisivät uuden hyvinvointialueen vastuulle. Siksi Keskusta vaatii, että lainvalmistelun jatkotyössä tähän ongelmaan kiinnitetään vakavaa huomiota ja niihin haetaan ratkaisuja.

Keskustan mielestä lakiluonnoksen toinen vakava puute liittyy hyvinvointialueen jakotilanteeseen useammalle hyvinvointialueelle ja siinä tapahtuvaan omaisuuden jakoon, joka on kirjoitettu liian väljäksi. Lakiluonnoksen mukaan muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden tulisi sopia omaisuuden, sopimusten ja velkojen siirtymisestä. Jos sopimukseen ei päästä, ratkaistaisiin tilanne omaisuuden sijaintipaikan perusteella. Tämä antaa mahdollisuuden osaoptimointiin ja asettaa hyvinvointialueet eriarvoiseen asemaan.

Kolmantena puutteena Keskusta pitää uuden hyvinvointialueen rahoitusta. Kuten kuntaliitoksissa on säädetty, ei hyvinvointialueen rahoitus saisi heikentyä yhdistymisen seurauksena verrattuna siihen, että ne jatkaisivat itsenäisinä. Myös tätä tulee lainvalmistelun jatkotyössä pohtia.

Keskusta pitää tärkeänä, että hyvinvointialueet muodostuvat lähtökohtaisesti muiden hallinnollisten rakenteiden mukaisesti maakuntajaon perusteella. Hyvinvointialuejaon muutokset eivät saa heikentää maakunnan sisäistä yhtenäisyyttä, elinvoimaa eivätkä alueiden kehittämisen edellytyksiä. Hyvinvointialueella on jo itsessään iso vaikutus maakunnan elinvoimaan ja väestöön. Keskusta pitää tärkeänä, että aluejaon valmistelun yhteydessä tehtävän taloudellisen selvityksen tulee sisältää arviot mahdollisista vaikutuksista myös kuntien talouteen.

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan päätöksen sitominen vaalikausiin on mielestämme perusteltu ja kannatettava esitys. Se antaa mahdollisuuden hallitulle siirtymälle, vaikkakin se myös voi samanaikaisesti halvaannuttaa päätöksenteon ts. hidastaa palvelutarpeisiin vastaamista tai investointeja.

Keskusta painottaa lisäksi, että mahdollisten uudistusten vaikutukset erityisesti harvaan asuttujen alueiden asukkaiden palveluihin ja alueelliseen tasa-arvoon tulee huolellisesti arvioida.

Ehdotettu maakuntajakolaki (2 lakiehdotus)

Keskusta pitää maakuntajakolakea koskevaa lakiluonnosta perusteltuna. Käytännössä siinä palattaisiin ennen hyvinvointialueiden perustamista vallinneeseen lainsäädäntöön.

Maakuntajako toimisi jälleen hallinnon järjestämisen, alueiden kehittämisen ja alueiden suunnittelun perusaluejakona. Maakunnan alueen määrittämisen keskeisten kriteerien (asiointi- ja palveluyhteydet, työssäkäyntiliikenne, kuntien yhteistoiminta, elinkeinoelämän yhteydet, yhdistystoiminta-alueet sekä kulttuuri- ja historialliset perinteet) pohjalta muodostuisi mahdollisimman yhtenäinen alue, jonka asukkailla on yhteinen kulttuuri- ja intressiympäristö. Pidämme tärkeänä, että nykyinen maakuntajako säilyy, ellei muutokselle ole esitettävissä selkeitä ja perusteltuja toiminnallisia tai alueellisia syitä.

Lakimuutoksen tavoitteeksi on julkilausuttu tarve selkeyttää hyvinvointialueiden ja maakuntien aluejakoa sekä mahdollistaa alueellisten muutosten toteuttaminen joustavasti ja hallitusti. Pidämme tärkeänä, että mahdolliset muutokset toteutetaan kuntien näkemykset huomioiden ja alueelliset erityispiirteet, kuten esimerkiksi pitkät etäisyydet, liikenneyhteydet, työssäkäynti- ja asiointialue sekä haja-asutus tunnistaen. Mahdolliset muutokset maakuntajakoon tulee aina tehdä painottaen alueellista osallistamista, laajaa kuulemistä sekä kokonaisharkintaa muutoksen vaikutuksista.

Keskusta muistuttaa, että maakuntajaolla on merkitystä myös kansainvälisen vaikuttamisen ja edunvalvonnan näkökulmista. Maakuntajako on perusta muun muassa EU:n tilastolliselle aluejaolle (NUTS-luokitus). Maakuntajaolla on tätä kautta suora vaikutus rakennerahastojen kohdentamiseen. Mahdolliset muutokset maakuntajakoon eivät saa heikentää Suomen asemaa kansainvälisesti.

Ehdotetut muutokset hyvinvointialuelain 27 §:ään ja 87 §:ään

Hyvinvointialueet ovat jääneet etäisiksi kansalaisille. Myös kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyössä on ollut monilla alueilla vakavia haasteita muun muassa Kunnallisanalan kehittämissäätiön selvityksen mukaan. Jopa lakisääteiset neuvottelut eivät ole toteutuneet tarkoituksenmukaisella tavalla. Tällaisessa epäluottamuksen tilassa Keskusta näkee, että hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia pitää vahvistaa eikä heikentää.

Keskusta esittää, että 27 §:ään kirjataan lakiin seuraavasti: ”Valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä toimenpiteitä, joilla valtuustoryhmät edistävät hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tukea myönnettäessä hyvinvointialueen on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. Tiedot tuen määrästä ja käyttökohteesta on ilmoitettava valtuustoryhmittäin hyvinvointialueen tilinpäätöksessä vuosittain.”

Luottamushenkilöiden palkkioita ja korvauksia koskevat lain kirjaukset tulee Keskustan mielestä olla linjassa Kuntalain kirjausten kanssa kunnallisten luottamushenkilöiden palkkioista ja korvauksista. 87 §:ään tulee lisätä toimielinten ja vaikuttamistoimielinten kokouspalkkioiden rinnalle myös 1) palkkiot ansionmenetyksistä (jotta työssäkäyvillä on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua hyvinvointialueen päätöksentekoon), 2) korvaukset mm. lastenhoidon järjestämisestä (jotta pienten lasten vanhemmilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua hyvinvointialueen päätöksentekoon) sekä 3) matkakustannusten korvaukset ja päivärahat.

Keskusta huomauttaa lisäksi, että Kuntalain mukaisesti valtuusto päättää palkkioiden tasosta. Sama toimivalta on syytä säilyttää aluevaltuustoilla. Palkkioiden tulee olla kohtuulliset.

Muut huomiot esityksestä

Keskusta pitää huolestuttavana hallituspuolueiden käymää keskustelua. Hyvinvointialueiden pienemmästä lukumäärästä on tehty itseisarvo ja hyvinvointialueiden valtuustoja on ehdotettu lakkautettavaksi. Hallitus ja sitä edustavat puolueet eivät ole olleet huolissaan ihmisten tarvitsemista sote-palveluista ja hyvinvointialueiden työntekijöiden jaksamisesta muutosneuvottelukierteessä.

Keskusta sanoi jo kesäkuussa 2021, kun eduskunta hyväksyi sote- ja pelastustoimen uudistuksia koskevat lait, että näin mittavassa uudistuksessa mitä ilmeisimmin lainsäädännössä on kohtia, jotka saatujen kokemusten perusteella pitää korjata. Hallitus on kuitenkin tähän mennessä keskittynyt lähinnä hyvinvointialueiden rahoitusleikkauksiin ja kiristänyt hyvinvointialueiden taloudelliseen arviointimenettelyyn joutumisen kriteerejä. Se on myös kaventanut hyvinvointialueiden päätösvaltaa muun muassa päättämällä lakkauttaa tai karsia lakiin kirjaten aluesairaaloiden yöpäivystyksiä.

Hallitus ei ole ymmärtänyt keskeistä rooliaan toimia hyvinvointialueiden tukena uudistamistyössä. Se ei ole suostunut pidentämään hyvinvointialueiden alijäämän kattamisaikaa, vaikka asiantuntijaselvitysten mukaan hyvinvointialueiden alkurahoitus oli alimitoitettu. Hallitus ei ole tehnyt mitään hyvinvointialueille kalliiksi käyneen keikkalääkärijärjestelmän kuriin laittamiseksi.

Kaikki edellä mainittu on ajanut hyvinvointialueet taloudelliseen ahdinkoon, jossa ikävät palveluja koskevat päätökset on sysätty hyvinvointialueiden päättäjien vastuulle samalla, kun hallitus keskittyy hyvinvointialuejaon muutoksiin, mistä puheena oleva lakiluonnos on esimerkkinä. Tämä asettaa palveluja tarvitsevat ihmiset eriarvoiseen asemaan, heikentää kansalaisten arjen turvallisuutta ja sen kokemusta sekä vähentää kansalaisten luottamusta hyvinvointialueiden toimintaa ja demokraattista järjestelmää kohtaan.

Keskusta haluaa myös muistuttaa hallitusta oikeuskanslerin 23.4.2025 antamasta ratkaisusta Satakunnan ja Etelä-Karjalan hyvinvointialueiden tekemään kanteluun. Oikeuskansleri piti selvänä, että hyvinvointialueiden rahoituslain mukainen lisärahoitus on selkeästi tarkoitettu ensisijaiseksi menettelyksi tilanteessa, jossa rahoituksen taso vaarantaa palveluiden järjestämisen perusoikeuksien toteuttamisen turvaavalla tavalla.

Tästä huolimatta hallitus on tällä vaalikaudella hylännyt kaikki hyvinvointialueilta tulleet lisärahoituspyynnöt, vaikka eduskunnan perustuslakivaliokunta on katsonut hallituksen esittämät rahoitusleikkaukset hyväksyttäväksi juuri lisärahoitusmahdollisuuden vuoksi. Hallitus on omilla toimillaan myös nostanut hyvinvointialueiden kynnystä hakea lisärahoitusta, koska jo toteutetun lainmuutoksen jälkeen yksikin lisärahoituspyyntö voi johtaa arviointimenettelyn käynnistymiseen hyvinvointialueella. Oikeuskansleri piti keskeisenä myös rahoituksen turvaamista, tietopohjan parantamista ja että rahoitusperiaatteen yleisesti vaarantuessa hallituksen tulee ryhtyä viipymättä tarvittaviin lainsäädäntötoimiin.

Keskusta huomauttaa, että aika tehdä rahoitusjärjestelmään välttämättömät korjaukset, joilla turvataan ihmisten tarvitsemat palvelut koko Suomessa, vähenee koko ajan.

Maukonen Pauliina
Suomen Keskusta rp - Poliittinen asiantuntija